

BVD / SBP

- rapportage over internationale ontwikkelingen
feiten en achtergronden die van belang
kunnen zijn voor de binnenlandse veiligheid

Nr. A83/045

20 oktober 1983

HET EUROPESE VEILIGHEIDSPROCES NA MADRID

Op 9 september jl. werd in Madrid de tweede vervolgconferentie over Europese veiligheid en samenwerking afgesloten met een plechtige bijeenkomst van de ministers van buitenlandse zaken van de 35 staten die aan de conferentie hadden deelgenomen. Het slotdocument van Madrid kondigt diverse nieuwe conferenties en andere vormen van Oost-West-besprekingen aan.

Aangezien reeds deze maand de voorbereidingen voor de eerste van die reeks bijeenkomsten van start zullen gaan en van de kant van het Sovjet-beïnvloedingsapparaat activiteiten met het oog daarop verwacht mogen worden, is het zinvol een overzicht te geven van het totale Europese veiligheidsprogramma voor de jaren 1983 tot en met 1986.

HET EUROPESE VEILIGHEIDSPROCES NA MADRID

De tweede vervolgconferentie in Madrid

Op 1 augustus 1975 werd na jarenlang overleg in Helsinki de slotakte ondertekend van de Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (CVSE). Tot de meest bekende bepalingen van de Helsinki-slotverklaring behoren het als onaantastbaar vastleggen van de na-oorlogse grenzen op het Europese continent (een duidelijk succes voor de Oosteuropese onderhandelaars) en de zogeheten "derde mand"-bepalingen over de naleving van fundamentele mensenrechten (naar het zich aanvankelijk liet aanzien een succes voor de onderhandelaars aan westerse zijde). Bovendien spraken de CVSE-staten, dat wil zeggen alle Europese landen (m.u.v. Albanië), de Verenigde Staten en Canada, af elkaar met regelmaat opnieuw aan de onderhandelingstafel te ontmoeten om de resultaten van Helsinki met - naar werd gehoopt - steeds verdergaande bepalingen uit te breiden en om te bezien of in voldoende mate uitvoering was gegeven aan de slotakte. De eerste van de uit die afspraak voortvloeiende vervolgconferenties vond van oktober 1977 tot maart 1978 in Belgrado plaats. Felle aanvallen van westerse zijde over het niet nakomen van de "derde mand"-bepalingen door Oost-Europa werden door de vertegenwoordigers van de Sovjet-blok-staten gepareerd onder verwijzing naar het eveneens in de CVSE-akte vastgelegde principe dat de ene staat zich niet mag mengen in de interne aangelegenheden van een van de andere landen. Het resultaat van Belgrado strekte dan ook niet veel verder dan het vastleggen van een datum voor een volgende vervolgconferentie.

Die tweede vervolgconferentie begon op 11 november 1980 in Madrid, maar uit het feit dat de al op 9 september begonnen voorbereidingsbesprekingen door grote onenigheid niet eens afgerond waren toen de conferentie zelf moest beginnen, bleek al dat de sfeer er in de tussentijd niet veel beter op geworden was. Toch leverde Madrid na drie jaar onderhandelingen - steeds onderbroken door lange gesprekspauzes - een slotdocument met meer inhoud op dan in Belgrado het geval was. Dat was niet zozeer het gevolg van een wederzijds streven naar meer resultaat. Het was vooral de algemene wens het bestaande gesprekskanaal open te houden die in Madrid, zij het zeer moeizaam, tot enkele nieuwe afspraken leidde.

De diverse conferenties, specialistenbijeenkomsten, seminars e.d. waarvan de data in het Madrileens slotdocument zijn vastgelegd moeten dan ook vooral in dat kader - het gaande houden van het overleg - worden gezien.

De voortzetting van het CVSE-proces

De eerste van die reeks CVSE-bijeenkomsten begint op 17 januari 1984 in Stockholm. Het wordt een "conferentie over vertrouwenwekkende en veiligheidbevorderende maatregelen en ontwapening in Europa". Deze ingewikkelde titel weerspiegelt het na veel hindernissen bereikte compromis ter zake. Moskou heeft steeds veel waarde gehecht aan het tot standkomen van deze conferentie. Het accent daarbij lag op het aspect ontwapening, omdat de Sovjet-Unie dat onderwerp graag op een bijeenkomst met 35 deelnemende landen aan de orde wil stellen teneinde een beter tegenwicht tegen de Verenigde Staten te bewerkstelligen dan nu bij de diverse ontwapeningsbesprekingen het geval is.

De conferentie in Stockholm zal zich echter in de eerste fase richten op vertrouwenwekkende maatregelen en die eerste fase zal zonder twijfel op zich al geruimte tijd in beslag gaan nemen. In dit verband mag het een westers succes genoemd worden dat het grondgebied waarvoor de af te spreken maatregelen zullen gaan gelden voor wat de Sovjet-Unie betreft niet beperkt is tot een strook van 250 km gerekend vanaf de westelijke grens, maar het gehele Europese deel van de USSR zal gaan beslaan *).

In het spraakgebruik wordt de conferentie nu al kortweg Europese Ontwapeningsconferentie genoemd, enigszins in strijd met de feiten derhalve. Voorafgaande aan de besprekingen in Stockholm zal op 25 oktober 1983 in Helsinki een voorbereidingsbijeenkomst beginnen, waarvan is vastgelegd dat deze niet langer dan drie weken mag duren.

In de slotverklaring van Madrid is voorts een tweetal specialistenbijeenkomsten vastgelegd. Een daarvan start op 21 maart 1984 in Athene en heeft tot doel een "algemene methode voor de vreedzame regeling van conflicten" te ontwerpen. Van groter belang voor de Oost-West-verhoudingen zal echter de specialistenbijeenkomst over de "eerbiediging van mensenrechten en grondvrijheden" zijn, die op 7 mei 1985 in Ottawa begint. Bij die besprekingen zullen opnieuw de voor het Oostblok zo pijnlijke onderwerpen als vrijheid van meningsuiting (, Charta '77) en vakbondsrechten (Solidarnosc) aan de orde komen. Het vastleggen van deze afspraak kan weliswaar een westers succes genoemd worden, daartegenover staat dat door de loskoppeling van de gespreksonderwerpen "veiligheid"(Stockholm

*) De Slotakte van Helsinki kende deze beperking nog wel. Een van de belangrijkste vertrouwenwekkende maatregelen, de voorafgaande aankondiging van grote militaire oefeningen, behoefde totnutoe door de Sovjet-Unie alleen maar te worden toegepast indien die oefeningen binnen 250 km van de westelijke grens worden gehouden.

en "mensenrechten" (Ottawa) de Sovjets datgene bereikt hebben wat zij al zo lang in CVSE-kader bepleiten.

De lijst van afspraken vermeldt verder een cultureel forum dat vanaf 15 oktober 1985 in Budapest zal plaatsvinden.

Afspraken in de bijlagen

Niet in de slotverklaring zelf maar in daaraan vastgehechte bijlagen zijn nog twee vergaderafspraken vastgelegd. Die op het eerste gezicht enigszins merkwaardig aandoende oplossing is gekozen om de overeenstemming die over de desbetreffende onderwerpen bestond toch te kunnen vastleggen ondanks de bezwaren die bestonden tegen opnemng ervan in de hoofdtekst (bezwaren die hadden kunnen leiden tot het niet ondertekenen van de hoofdtekst door een of meer landen).

De bijlagen hebben overigens dezelfde waarde als de hoofdtekst. Zij zijn gegoten in de vorm van constatering, waarin onder meer de diplomatieke formulering voorkomt dat "geen bezwaar bestaat tegen" een bepaalde zaak. Het praktische resultaat is, zoals gezegd, in ieder geval hetzelfde als wanneer er zou hebben gestaan dat "de deelnemende staten overeen zijn gekomen". De eerste bijlage betreft een seminar over "economische, wetenschappelijke en culturele samenwerking in het Middenlandse Zee-gebied", te houden van 16 t/m 26 oktober 1984 in Venetië. Het betreft hier een stokpaardje van het aan het CVSE-proces deelnemende Malta.

De tweede bijlage, wederom van groot belang voor de Oost-West-relatie, voorziet in een specialistenbijeenkomst over "menselijke contacten". Daarbij zal het voor gaan om de poging van westerse zijde allerlei beperkende maatregelen in het Oost-West-verkeer vice versa af te schaffen of minstens te verzachten. Die specialistenbijeenkomst zal op 15 april 1986 in Bern geopend worden, waarbij reeds nu is bepaald dat de besprekingen niet langer dan zes weken mogen duren.

De volgende vervolgconferentie

Die beperking in tijd heeft te maken met de vrees voor het opnieuw al te zeer uitlopen van de discussie over dit gevoelige onderwerp. Het is echter de bedoeling (zeker aan westerse kant) tijdens de besprekingen in Bern tijdig concrete resultaten te boeken, zodat deze op de volgende grote CVSE-vervolgconferentie officieel vastgelegd kunnen worden. Ook de datum en vergaderplaats voor die derde vervolgconferentie (na Belgrado en Madrid) zijn in de Madrileense slotverklaring opgenomen. Op 23 september 1986 zullen voorbereidende bespre-

kingen beginnen die moeten leiden tot de opening van die conferentie op 4 november 1986 in Wenen.

Daar zullen dan de resultaten van alle bovengenoemde gespreksrondes samengebracht worden, waarna wederom nieuwe afspraken kunnen worden gemaakt voor het gaande houden van het CVSE-proces. Het zal van de ontwikkelingen in de jaren 1983-1986 afhangen of men in Wenen wezenlijke vooruitgang ten opzichte van Madrid zal kunnen constateren.